

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIV/3

**БЕОГРАД
1980.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIV (нова серија)

Св. 3

САДРЖАЈ

Јован Суботић као граматичар (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	95—106
О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	107—114
О дефиницијама у Речнику САНУ (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	115—128
Нека размишљања о класификацији и о промени глагола у савременом српскохрватском језику (ТАТЈАНА П. ПОПОВА)	129—138
Још о класификацији српскохрватских глагола (МИТАР ПЕШИКАН)	139—146

Језичка култура

Нека размишљања о стандардизацији нашега језика (АСИМ ПЕЦО)	147—152
Бринемо ли се довољно о језику (ДРАГО ЂУПИЋ)	152—161
О значењу придева <i>йисмен</i> (АСИМ ПЕЦО)	161—163
Дистинктивна вредност придевских облика <i>йисан</i> , <i>йисани</i> и <i>йисмен</i> , <i>йисмени</i> (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	163—169
Једна непотпуна синтагматска детерминација (ДРАГО ЂУПИЋ)	169—172
Језик песника (ЈОРДАН МОЛОВИЋ)	172—173
О неким питањима из области норме књижевног језика (уз прилог Ј. Моловића) (СЛОБОДАНКА БОШКОВ)	173—177

боље: оборио), потом вели: „Разлог КОГА (м. који) сам заобилазио“ (Политика, 17. 6. 1978, 15), а у песми „Немања“ (Политика за децу бр. 1797/78) пише: „На белом коњу ЈАШИ“ (м. јаше).

Овај погрешни облик („јаши“) употребљава и Александар Вучо: „А кад једном циљ промаши, њега може свако дете ко магаре да УЗЈАШИ“, место: *узјаше* (Сан и јава храброг Коче, Упрегнути кит, лектира за основну школу, Младо поколење, Бгд. 1972, страна 75).

Њима се придружује и Рада Стефановић, у песми „Пролеће“ (Политика за децу бр. 1696/76): „Зец брконоња ЈАШИ (м. јаше) коња“.

Још у основној школи ђаци уче, и науче, да глагол *јахати* у презенту правилно гласи: *јашем, јашеш, јаше, јашемо, јашете, јашу* (а у књижевном језику нема глагола „јашити“ и не треба га, због нечијег незнања, натурати никоме, а најмање младима).

Наши песници, који се преко Политике за децу, и других листова, обраћају милионима читалаца, морали би заиста боље говорити.

Ј. Мловић

О НЕКИМ ПИТАЊИМА ИЗ ОБЛАСТИ НОРМЕ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

(уз прилог Ј. Мловића)

У свом допису Ј. Мловић поставио је неколико занимљивих питања из домсна норме и нормирања српскохрватског језика, сугеришући одговоре који се темеље на несумњиво меродавним прописима Правописа и Вуковог Рјечника. Међутим, мало шири увид у обимну грађу Речника САНУ и Речника МС — МХ допушта у неким случајевима и друкчија тумачења. Она су тим пре оправдана када се тичу области песничког језика, који сам по себи захтева мање строг и еластичнији приступ.

1. Када је у питању глагол *дељати* Ј. Мловић се залаже за облике презента који гласе: *дељам, дељаш, деља, дељамо, дељаште, дељају*. Ти облици су свакако правилни и оправдани, али судећи по потврдама из других речника мање заступљени од облика: *дељем, дељеш, деље, дељемо, дељете, дељу*. Из тих разлога Рјечник ЈАЗУ, Речник САНУ, Речник МС — МХ и Информатор о савременом књижевном језику А. Пеце и М. Јушићка наводе оба облика равноправно а, с изузетком Рјечника ЈАЗУ и Речника МС — МХ, облик *дељем, дељеш* итд. чак на првом месту, што је у складу и са данашњим језичким осећањем. Томе у прилог иду и примери из песама Д. Маловића и Д. Лукића, које цитира Ј. Мловић. У немогућности да се наведу сви примери који су нађени у грађи Р. САНУ и Р. МС — МХ биће наведено само неколико — довољно као

илустрација да оба облика и даље живе, с тим што је облик *дељем* много фреквентнији.

Примери за презент типа: *дељам, дељаш* итд.:

Кад тамо, а Бура и Спасоје *дељају* (М. Глишић, Приповетке I, Бгд. 1904, 18). Он нешто *деља*, плете котарице (П. Кочић, Босанска вила 1906, 323). Неки *не дељају* ништа сечивом (Д. Дебељковић, СЕЗБ VII, Бгд. 1907, 255). Бићеш дрво из кога *дељају* добре раднице (В. Спасојевић, III. Вагнер, Кроз живот, превод, Бгд. 1914, 59). Марко увијек нешто *дјеља* (Р. Чолаковић, Кућа оплакана, Бгд. 1949, 249).

Примери за презент типа *дељем, дељеш* итд.: Нека *деље* које дрво ножем (М. Милићевић, Живот Срба сељака, СЕЗБ I, Бгд. 1894, 349). Па опет узе да га *деље*, док му се Вукадин некако не праћну из руке (С. Сремац, Вукадин, Згб. 1903, 27). Још му је из малена било у вољи да *деље* точкове (В. Пелагић, Стварни народни учитељ, Бгд. 1905, 248). Тад ће сваки да те *деље* (Звоно, Бгд. 1910, 234/1). Ту се почну да *дељу* фразе (М. Гарашанин, Доколице, Бгд. 1939, 5). Двојица *дељу* неке гране (С. Јаковљевић, Српска трилогија II, Бгд. 1939, 134). Он *деље* неки штап (Ч. Миндеровић, Уска улица, Бгд. 1945, 25).

Дакле, оба ова облика могу се сматрати прихватљивим, а ако једном треба дати предност — онда је то заступљенији облик типа *дељем*.

2. Нешто је компликованија ситуација код глагола *засјајати*. Старији облик 3. л. пл. презента гласи *засје*, као и код других глагола са наставком *-им* у 1. л. сг. презента (типа *држати* — *држим* и *желати* — *желим*). Међутим, код једносложних основа (типа *сијати*) јавља се колебање у одређивању између облика са наставком *-е* и облика са наставком *-у*. О томе М. Пешикан у чланку *О класификацији српскохрватских глагола* (Зборник за филологију и лингвистику X, Н. Сад, 1967, стр. 109) каже следеће: „Једносложне основе са *-им* у презенту под јаким су утицајем типа *мрем*, тако да се облици као *засјеу* (од *засјесати*), *сазру*, *јровру* већ и не сматрају некњижевнима. И у осталим лицима презента одговарајући облици (*сазрем*, *јроврем* и сл.) све су обичнији.“

Да постоји колебање и несигурност у избору између ових облика, показује и стање у речницима. Вук даје облике: *засјајати* — *засјим*, *сазрети* — *сазрим*, али *сијати* — *сијем*. У Правопису је грешком изостављен глагол *засјајати*. Глагол *јресјајати*, који је упућен на *засјајати*, има презент *јресјим*, као и глагол *сијати* — *сијим*, са 3. л. пл. презента *сије*. Код глагола *сазрети* дају се паралелно облици *сазрем*, *-еш* . . . *сазру* и облици *сазрим*, *-иш* . . . *сазре*. Код глагола *јроврети*, међутим, наводе се облици *јроврим*, *јровриш* . . . *јровру*; тако је и код *узаврети*, а и код упућеног *уврети*. У Речнику МС — МХ дају се само облици *засјим*, *јресјим*, *сијим*, *сазрим*.

Слично шаренило показује и грађа Речника САНУ и Речника МС — МХ. Тип *засјајати*, *засјем* . . . *засјеу* потврђен је у грађи САНУ са-

26 примера, у грађи МС — МХ са 7 примера; тип *засјајати* — *засјим* у грађи САНУ са 9 а у МС — МХ са 7 листића. Иако статистички подаци у овом случају нису сасвим меродавни због тога што се приликом ексцерпиранија грађе може десити да су неки облици потврђени само случајно више пута од неких других, ипак се чини да је однос између ових форми довољно индикативан, бар утолико што не даје недвосмислено решење.

А. примери за 3. л. пл. презента који гласе *засју*: Кад на поноћном небу звезде *засју* (Јакшић М. Песме, Бгд. 1922, 186). Али те ноћи дуго нису могле да *засју* (Наша књижевност 1947, IV. Бгд. 453). Тек негдје иза поноћи, кад су се спремале да заспу, партизанка је предложила (Б. Ђопић, Сукова школа, Бгд. 1948, 125).

Остали облици овог типа презента (*засјем*, *засјеш* . . .): Ђе се човјек намјери ту и *засје* (В. Врчевић, Помање српске народне свечаности, Панчево 1883, 55). Задријема и *засје* (И. Ђипико, За кружом, Н. Сад 1904, 56). Никако да *засје* (Р. Т. П. Невесињски, Горштакиње, књ. I, Бгд. 1906, 52). Пребацам главу десно, навише и *засјем* (И. Горан Ковачић, Дани гњева, Згб. 1936, 144). У немогућности је да *засје* (И. Андрић, Травничка хроника, Бгд. 1945, 57). Не даш чељадету да *засје* (Б. Ђопић, Изабране приповијетке, Бгд. 1946, 71). Осјећа потребу да легне на снијег и *засје* у смрт (В. Калев, Бригада, Згб. 1946, 161). И онда сам се дуго мучио докле *засјем* (М. Лалић, Зло прољеће, Бгд. 1953, 102).

Б. облици 3. л. пл. презента *засје*: Не иди ми из бијелих двора, / Док не *засје* наше сиротице! (ИП Андрић, Хрватске народне пјесме VII, Згб. 1914, 175). У томе задремају (деца) и *засје* (В. Чајкановић, Српске народне приповетке, СЕЗБ XLI, Бгд. 1947, 85). Ово двоје . . . загрљено *засје* (Н. Андријашевић, Из Неретванске Крајине, Згб. 1907, 48).

Остали облици овог типа презента (*засјим*, *засјимш* . . .) гласе: *Засјим* као топ (Пучки пријатељ, 1868, 195). Легнем и *засјим* као умивен (В. Красић, Успомене из Горње крајине, Н. Сад 1882, 8). А кад у груд'ма *засјим* осећај / Ни златан савет не пробуди га (Ј. Јовановић Змај, Сабрана дела XIV, Бгд. 1937, 209). Као заклан *засјим* (Д. Радић, Тако ми, планинци, Бгд. 1939, 161).

В. Од осталих глагола исте врсте као илустрација биће наведени само неки облици 3. л. пл. презента:

Облици са наставком *-е*: Баци у Нил мумије које *сје* вечним сном (Венац, Бгд. 1925, X, 325). Слушају неуморног Витомира, док не *ијосје* од хладне нџи, пића и умора (Политика 1959, 16461/6). Удахнула сам је (сумњу) у јутро свеже / Пролећа обесна, кад ветар хуји / Млак плодноносан, кад *сје* славуји (Д. Марковић, Тренуци и расположења, Бгд. 1928, 78). Небо и земља *сје* у томе часу (В. Илић, Б. Поповић, Антологија новије српске лирике, Бгд. 1926, 174). Стари *ијосје*, деца *ијосје* (Д. Васић, Карактер и менталитет једног поколења, Н. Сад. 1919, 62).

Облици са наставком -у: Разговарају . . . док не *йозасју* од хладне ноћи, пића и умора (И. Андрић, Проклета авлија, Н. Сад 1957, 32).

Као и у претходном случају, чини се да је најисправније допустити употребу оба облика (*и засје и засју*), мада има доста разлога да се препоручи облик *засје* у 3. л. пл. презента, управо да би се одржала диференција у односу на глагол *засујти* — *засјем . . . засју*. Ипак, изгледа да је утицај осталих глагола исте врсте, посебно једносложних, довољно снажан да оправда постојање дублета.

3. Што се тиче глагола *јахати*, Ј. Моловић је несумњиво у праву. Правилни су једино облици *јахати*, *јашем* итд., а не *јашити*, *јашим* итд., иако за ову другу форму има доста потврда из књижевног језика, и то не само старијих писаца:

Муса нас је учио *јашити* и стрељати (Ј. Стерија Поповић, Целокупна дела III, Српски писци, Бгд. 1843, 366). *Јаши* Марко лагано (Р. Домановић, Целокупна дела II, Српски писци, Бгд., 7). У Паризу проучава високо друштво, *јаши* и бије се на двобоју (А. Г. Матош, Огледи, студије и импресије, Задар 1905, 139). Биће каква опутина куд бих могао *јашити* (Д. Шимуновић, Мркодол, Згб. 1916, 23). Ја нисам смио признати, а *јашили* смо ми сву шишар, редом (Малагурска-Ђорђевић М., Вита Банина и друге приповетке, Бгд. 1933, 150). Човјек дрзак, лакташ, не чује ријеч противнику него *јаши* своју метлу (В. Калѐб, Бригада, Згб. 1947, 96). С упорношћу закренута и ограничена човјека вјечито *јаши* и дуби на једној истој ствари (Б. Тошић, Пролом, Бгд. 1953, 518).

Он *узјаши* на врана коњица (Н. Андрић, Хрватске народне пјесме VII, 1914, 303). Самур-капу намаче на очи, и *узјаши* Шарца (Р. Домановић, Целокупна дела II, Бгд., 3). Не уме му колега сићи кад *узјаши* на реч (М. Кашанин, Јутрења и бдења, Бгд. 1926, 203). Она (чарда) стоји још замало . . . докле гвоздени *јахач* — ћуприја Тису не *узјаши* (Б. Чиплић, Дивље јато, Н. Сад 1952, 49).

У погледу нормирања ових облика постоји сагласност и уједначеност између Правописа и речника. Правопис облик *јашити* означава као неправилан, Речник МС — МХ глагол *јашити* упућује на *јахати* а Речник САНУ овај облик одређује као дијалекатски, што је исправно. Он је настао процесом губљења *х* и њиме изазваним прилагођавањима облика, слично настанку форме *вршићи* уместо *врћи/врећи*, па пошто књижевни језик и иначе, у начелу, не признаје губљење овог гласа, нема никаквог разлога да се у овом случају прави преседан. Ово тим пре што и деривација учвршћује форме које задржавају фонему *х* (уп.: *ахач*, *јахачица*, *јахање*, *јахаћи*).

4. Облик *свим* није неправилан. Ради се о покретном *а* које је, што и већ сам назив подразумева, факултативно и у нормалној употреби, а поготово је тако у песничком језику, који из потребе римовања, или

уопште из стилских разлога дозвољава и иначе већу слободу изражавања. У овом случају не ради се ни о таквој слободи, ни о кршењу норме.

5. У случају парадигме релативне заменице *који* Ј. Моловић је у праву када сматра да је у примерима које наводи (благо врту *кога* очи грију, ваздуху *кога* сви удишу, благо дому *ког* снови гнијезде и др.) дошло до интерференције облика који се односе на жива бића и оних који се односе на објекте. У свим овим примерима правилан облик био би *који*. Међутим, изгледа да је у језику све присутнија тенденција која доводи до брисања разлике између ове две форме, што је несумњиво потпомогнуто и чисто фонетском могућношћу контракције облика *којега* у *кога*. Ипак, у овом случају требало би инсистирати на очувању постојеће дистинкције.

Слободанка Бошков